

Serbestî û Azayî Roja Geşe!

Koletî û Bindestî Roja Reşe!

DENGÊ KURD

NAVENDA ÇANDA KURD "RONAHÎ"

Ji çleyê paşin sala 1992 tê weşandinê 23-ê reşemîyê sala 2007 -a Hejmar 2(63)

Xocalı soyqırımını ermənilərin xalqımıza qarşı təcavüzü, vəhşiliyi, insana qarşı ən rəzil üsullardan istifadə etməsi bəşəriyyət tarixinə daxil olub və olacaqdır. O gecə, o günlər həlak olanlar, dünyadan gedənlər Azərbaycanın əziz vətəndaşlarıdır, onlar respublikamızın ərazi bütövlüyü yolunda qurban olublar, xalqımızın Milli azadlıq yolunda apardığı mübarizənin qurbanlarıdır, şəhidləridir. Onların faciəli surətdə həlak olması, şəhid olması Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığının, cəsarətinin nümayişidir.

HEYDƏR ƏLİYEV

ЗДАНИЕ ТАЙНОЙ ПОЛИЦИИ В СУЛЕЙМАНИИ

Сулеймания расположена на востоке Ирака. Это красивый ухоженный город, население которого, практически полностью курдское, приближается к миллиону.

(стр.2)

Bi fermana serokê Kurdistanê **Mesûd Barzanî Femandeyiya Giştî ya Hêzên Çekdar** ên Kurdistanê hat ragihandin û duh bi biryara serokatiya heyeta wezîran a Kurd-

istanê ferman bi ser wezaret û damûdezyeyên resmî yê peywendîdar de hat belavkirin û ragihandin.

(rûp.3)

Известный артист Омар Шариф намерен сыграть главную роль в фильме о Мустафе Барзани.

(стр.5)

XOCALI NİYƏ ŞƏHİD OLDU?

. Yalnız ürək ağrısı ilə faktları yada salmağa özümüzdə iradə tapdıq: 613 nəfər qətlə yetirildi, 487 nəfər əlil oldu, 1275 nəfər girov götürüldü.

İnsanlıq tarixdə saysız müharibələr, faciələr, fəlakətlər yaşayıb və yaşayacaqdır. Lakin vandalizmin törətdiyi elə faciələr var ki, onlar bir xalqın yox, bütün planetin faciəsi kimi qəbul olunmalıdır. Ancaq Tanrı qarşısında bərabər olan insanların faciələri də elə insanların özləri tərəfindən sanki qruplara bölünüb. Bəzən bir xalqın dərdi ümumbəşəri hesab olunur, digərininki, isə nəinki unudulur,

hətta görünür. Törətdiyi qırğınlarla «öyünməyə» haqqı olan XX əsrə baxsaq yuxarıda dediklərimizin bir daha şahidi olarıq. Yəhudi soy qırımı, Xatın, Xirosima, Naqasaki, Hələbə, Xocalı...

Hələbə qırğınının dəhşəti orasındadır ki, İraq rejimi öz kürd vətəndaşlarına qarşı kimyəvi silahlarla soyqırımını həyata keçirdi. Super güclərə lazım olmayana qədərse bunu heç bir dövlət «görmədi».

Əşitdiyimiz, oxuduğumuz yox, yaşadığımız Xocalı soyqırımının isə dərdi çəkili deyil. Ona görə ki, Xocalı gözüümüz baxa-baxa, ağlımız kəsə-kəsə yerlə-yeksan edildi, özü boyda sağalmaz yara, çəkilməz təhmət oldu bizə.

Mənfur qonşularımız yaranmış tarixi şəraitdən istifadə edib yüz illərlə ələ keçirməyə çalışdılar Azərbaycanın cənnət guşəsi Qarabağı zəbt etmək istəyirdilər. Məqsədlərinə çatmaq üçün düşünülmüş şəkildə addım-addım irəliləyirdilər. 1988-ci ilin əvvəllərində Laçın rayonunda və Ermənistanla sərhəd olan digər ərazilərdə, yüksəkliklərə ağ bayraqlar sancmağa başladılar. Yerli əhali bunu çox həyəcan və təşvişlə qarşıladı. Hakimiyyət isə bu hadisələri əhəmiyyətsiz, təsadüfi və ermənilərlə əlaqəsi olmayan bir hərəkət kimi qəbul etdi. Ağsaqqallar, ziyalılar bunun gələcək fəlakətlərin başlanğıcı olduğunu deyirdilər.

Elə o vaxtdan da Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlıların və Ermənistanla sərhəd rayonların qara günləri başladı. Qarabağ erməniləri gizli və hətta aşkar şəkildə silahlanır, müharibəyə hazırlanırdı. O zamankı Azərbaycan rəhbərliyi isə öz kürsülərinin hayına qalmışdılar. Kiməsə xoş etmək üçün sanki ermənilərə toxunulmazlıq statusu verilmişdi. Hətta azərbaycanlılardan ov tüfəngləri də alınmışdı. Bir sözlə camaatın vəziyyəti günü gündən ağırlaşırdı.

Xocalı isə coğrafi şəraitinə görə daha ağır vəziyyətə düşmüşdü. Belə ki, Xocalının yeganə yolu ermənilərin yaşadığı Əsgəranda keçirdi. Respublika rəhbərliyi Xocalının müdafiəsini təşkil etmək əvəzinə geniş tikinti işləri aparır, şəhərin abadlaşdırılması ilə məşğul olurdu. Bu isə rəhbərliyin səbətsizliyi və səriştəsizliyindən irəli gəlirdi. Ermənilərlə təkbəşinə mübarizə aparan Xocalının harayına Bakıdan səs verən yox idi. Vəziyyət isə günü-gündən ağırlaşırdı. Artıq Xocalıya gəliş-gediş çətinləşirdi. Paytaxt isə susurdu. 1991-ci il fevralın birində Ağdamdan Xocalıya inşaat materialı aparan «UAZ» markalı maşının 3 sərnəsinə ermənilər tərəfindən atəşə tutularaq öldürüldü. Bu Xocalıya gedən axırıncı avtomobil oldu. Ermənilər yolu betonladılar, bizsə dilimizi...

Xocalıyla yalnız hava yolu və rətsiya ilə əlaqə yaratmaq olurdu. 25 yanvar 1992-ci ildə Şuşa yaxınlığında 40 nəfər sərnəşin aparan vertolyot ermənilər tərəfindən vuruldu. Bundan 3 gün sonra Xocalıya sonuncu vertolyot endi. Bizsə Bakıda «qarabağ bizimdir» şüarını çığırmaqla məşğul oluruq. Heç olmasa fikirləşmirdik ki, Qarabağın nə torpağında, nə

də səmasında dolaşa bilmirik. Bəli hər ötən gün 25-26 fevral faciəsini yaxınlaşdırırdı. Xocalı Ağdamdan, Bakıdan kömək istəyirdi, Xocalı yalvarırdı. Bakı isə yardım əvəzinə «vəd» göndərirdi. 25 fevral 1992-ci il saat 19-20 radələrində ermənilər şəhəri tərk etmək haqqında Xocalılara xəbərdarlıq etdilər. Xocalı isə xəbərdarlığı rədd edib Ağdamda yerləşən gərəgahdan yardım istədi. Qərargahsa vəd verməkdə davam edirdi. Hamı ölüm-dirim savaşına hazırlanırdı.

Saat 22-23 radələrində Xankəndində yerləşən rusların 366-cı polkunun zirehli texnikası üç tərəfdən şəhərə hücum etdi. Texnikanın arxasınca dişincən silahlanmış erməni quldurları şəhərə soxuldu. Xocalı isə özünün milis bölməsi ilə müdafiə olunurdu. Görünməmiş vəhşiliklər, qırğınlar törətdildi. Bu dəhşətləri təsvir etməyə nə insanın, nə də qələminin gücü çatmaz. Yalnız ürək ağrısı ilə faktları yada salmağa özümüzdə iradə tapdıq: 613 nəfər qətlə yetirildi, 487 nəfər əlil oldu, 1275 nəfər girov götürüldü.

Xocalı şəhəri yerlə-yeksan edildi!
Namusumuz tapdalandı!
Niyə?!

FƏXRƏDDİN PAŞAYEV

ЗДАНИЕ ТАЙНОЙ ПОЛИЦИИ В СУЛЕЙМАНИИ

ПОЛИТИКА

Во всех иракских городах одно из самых внушительных зданий обязательно принадлежит Службе внутренней безопасности (АМН). Никакой посетитель не сможет проникнуть в эти закрытые учреждения за исключением тех несчастных, которые оказываются там не по своей воле.

Сулеймания расположена на востоке Ирака. Это красивый ухоженный город, население которого, практически полностью курдское, приближается к миллиону. Во время предыдущего посещения в 1987 г., ведя съемку на ярком восточном базаре, я нечаянно направил камеру на закрытый объект. Ко мне подошел сотрудник АМН и попытался арестовать. Благодаря вмешательству моего сопровождающего инцидент удалось замкнуть, и мы быстро уехали из города.

Теперь у меня возможность посетить здание АМН в Сулеймании. Пятиэтажное здание было сожжено курдами, захватившими город после ожесточенных боев 10 марта 1991 г. Однако пожар не смог уничтожить все следы того, что здесь происходило.

Пройдя через разгромленное административное здание, попадешь во двор, окруженный высокими стенами и затянутый сверху колючей проволокой. Направо — комната со вделанными под потолок трубами, по которым скользили стальные крючья. В конце комнаты на столе стоит стул странной формы. Ахмед, студент — инженер, участвовавший в захвате здания, объясняет мне назначение крючьев и стула. Заключенного вводили в комнату голым со связанными за спиной руками. Затем его сажали на стул, а веревку, которой были связаны руки, цепляли за крючок под потолком. В таком положении его допрашивали. Если его показания не устраивали сотрудников АМН, из под него выбивали стул и человек повисал на веревке. Крючок двигался по трубе так, что на стул можно было посадить другого человека. Кроме того, в комнате были

электрические контакты для пытки электрическим током. Контактный провод прикрепляли к гениталиям допрашиваемого, а другой провод — для создания тока — к его рту.

С другой стороны двора расположены камеры. Все они отделены от коридора обычными

решетками, и только в некоторых есть небольшое окно под потолком. Камеры различаются по размеру, но все они мрачные и унылые. Однако по-настоящему кошмарными они начинают казаться, если представить себе, сколько человек в них содержалось. По словам освободителей, некоторые камеры были забиты настолько, что люди не могли стоять. Канализация была явно недостаточной, а кормили заключенных так, чтобы они только не умерли с голода.

Казни совершались в подвале здания, в камере пыток и на заднем дворе. На заднем дворе стоит трейлер, называемый курдами «женской комнатой». В этот трейлер сотрудники АМН привозили курдских женщин и девушек, где подвергали их групповым изнасилованиям. Затем нижнее белье жертв прибавляли к стенкам трейлера на память. И сейчас пол трейлера завален женским нижним бельем. Ахмед рассказал, что когда курды захватили здание, они нашли в трейлере двенадцатилетнюю девочку.

При захвате здания АМН повстанцы обнаружили там не только заключенных, но и вещественные следы творимых там преступлений. Подобно Гестапо, АМН была очень бюрократизированным ведом-

ством. Там хранились личные дела заключенных и подозреваемых диссидентов, а также журналы, в которых подробно отмечались пытки и казни.

Сотрудники АМН также снимали на видеопленку самих себя за работой. В Сулеймании мне показали одну из многих

захваченных видеокассет. Агент АМН объяснил, что проводит эксперимент с психотропным препаратом, который успешно применялся в Багдаде. Затем в комнату был введен крайне изможденный мужчина средних лет и посажен на стул. Он сразу же упал с него. Агент посадил его обратно и спросил о его связях с подозреваемыми диссидентами. Заключенный опять упал со стула. Агент опять усадил его на стул и несколько раз ударил, но не сильно. Находящийся под действием препарата человек не мог ни отвечать, ни даже держать голову. В конце концов он потерял сознание.

Эта запись была довольно невинной по сравнению с другими видеокассетами. На некоторых были записаны пытки и казни. Сотрудники АМН снимали себя также в трейлере, очевидно для развлечения.

В марте повстанцы захватили большое количество документов и материалов в помещениях тайной полиции. К сожалению, в конце марта — начале апреля, когда иракцы установили контроль над Курдистаном, им удалось вернуть часть документов. Некоторые документы были утрачены в ходе боев. Сами курды сожгли некоторые материалы на иранской границе,

ТРАГЕДИЯ

предпочитая не передавать их иранским спецслужбам (которые могли бы получить из них информацию о связях между иранскими и иракскими курдскими партиями). Тем не менее, в руках повстанцев остается значительное количество документов и видеоматериалов АМН и других иракских спецслужб. Они являются важным свидетельством совершенных массовых преступлений, тем более ценным, что были созданы самими преступниками.

Если Ирак захватит Курдистан, существует большой риск того, что оставшиеся документы также будут утрачены. Поскольку они представляют историческую ценность для курдов, а также необходимы для обвинения иракского режима в преступлениях против человечества, эти документы должны храниться за пределами Ирака.

Ненависть курдов к иракскому режиму и его тайной полиции имеет глубокие корни. Когда я сидел в кабинете одного из командиров повстанческой армии в Сулеймании, я увидел, что в соседнее здание вошла толпа вооруженных людей. Мне сказали, что это похороны местного племенного вождя, который сотрудничал с иракцами. За день до этого он был застрелен. Вооруженные люди служили в его милиции.

Ахмед рассказал мне историю мести, которая поразила даже его. Когда курды в марте захватили здание тайной полиции в Сулеймании, сотрудники АМН только начали расстреливать оставшихся там заключенных. Их застали за этим занятием, и они были убиты толпой. Чуть позже Ахмед увидел пожилую женщину, которая была и пинала один из трупов. Ее оттащили в сторону и спросили, почему она набросилась на мертвого. Она ответила: «Он замучил до смерти трех моих сыновей, неужели я не могу хоть так отомстить ему».

Питер У. Голбрайт:

доклад Комитету по международным делам сената США

BARZANÎ BÛ SEROKFERMANDAYÊ ORDUYA KURDISTANA AZAD

Navê fermandeyiyê dibe Fermandeyiya Hêzên Çekdar ên Kurdistanê û ji hemû hêzên pêşmerge, hêzên wezareta hundur û hêzên asayişa giştî ya Kurdistanê pêk tê.

Bi fermana serokê Kurdistanê **Mesûd Barzanî Fermandeyiya Giştî ya Hêzên Çekdar ên Kurdistanê** hat ragihandin û duh bi biryara serokatiya heyeta wezîran a Kurdistanê ferman bi ser wezaret û damûdezgeyên resmî yê peywendîdar de hat belavkirin û ragihandin.

Cebbar Yawer berdevkê (gotinbêjê) resmî yê Fermandeyiya Giştî ya Hêzên Çekdar ên Kurdistanê wiha ragihand:

"Fermandeyî pêk tê ji **Mesûd Barzanî** serokê Kurdistanê federe û fermandeyê Fermandeyiya Giştî, **Kosret Resûl Elî** cîgirê serok û cîgirê Fermandeyiya Giştî, ferîqê yekê **Umer Osman, Mistefa Seyyid Qadir, Şêx Cafer Şêx Mistefa** û ferîq Şêrwan Ebdurrahman, **Cebbar Yawer, Mehemed Şukrî Faris,** ferîq rukn **Azad Mîran,** eqîd rukn **Bextiyar Mihemmed Sidîq,** wezîrê hundur û birêvebirê asayîpa giştî.

Li gor fermanê, **Cebbar Yawer** dibe berdevkê (gotinbêjê) resmî yê Fermandeyiya Giştî.

Ev fermana serokatiyê di 17 meha buhurî de bi îmzaya serokê Kurdistanê **Mesûd Barzanî** derketiye.

Cebbar Yawer her wiha got ku, navê fermandeyiyê dibe Fermandeyiya Hêzên Çekdar ên Kurdistanê û ji hemû hêzên pêşmerge, hêzên wezareta hundur û hêzên asayişa giştî ya Kurdistanê pêk tê. Di demeka nêzîk de ev fermandeyî ê bigihîje peyrewa navxwe û qanûnêka taybetî ji bo vê ê berxistin ku pêşkêşî parlamentoya Kurdistanê bê kirin da ew qebûl bike.

Cebbar Yawer got ev biryar gava yekê ya mezin a ber bi yekkirina hemû hêzên Kurdistanê ye.

Amadekar:mc
Çavkanî :Kurdistanî Niwê

PARASTÎNA KURDISTANÊ FERMÎ KET DESTÊ PEŞMERGEYAN

Li gor peymanê di navbera Îdareya Kurdistanê û Îdareya merkezî ya Îraqê hêzên pirnetew, ji dawîya vê mehê şûn desthilatîya ewlehîya sînorên Kurdistanê azad fermî dikeve destê hêzên pêşmerge.

Di encama guftûgoyên di navbera wezareta Pêşmerge, wezareta berevanîyê ya Îraqê, serokwezîrtîya Îraqê û hêzên pirnetew a derbarê parastina Kurdistanê azad de, biryare ku berpirsiyarî ewlehîya Kurdistanê bi merasîmek fermî teslîmî Îdareya Kurdistanê bê kirin.

Li gor daxuyanîya alîkarê wezîrê karûbarê Pêşmerge Cebbar Yawer, di dawîya vê mehê de, desthilatîya hemû herêma Kurdistanê bi fermî dikeve destê Îdareya Kurdistanê. Piştî wergirtina desthilatîya ew-

lehîya herêma Kurdistanê hemû ewlehîya sînorên di navbera Kurdistanê azad, Tîrkiye, Îraqê, Suriyeyê jî dikeve destê hêzên Pêşmerge. Herve di bin navê "Zêrevan Herêmê" artêşa Kurdistanê jî tê damezrandin.

Hêjayê gotinê ye ku ew peymanê di navbera Îdareya Kurdistanê û Îraqê de, desthilatîya ewlehîya sînorên Kurdistanê bi fermî hate pejirandin. Amadekar:Gernas Arçavkanî :pukmedia

Şermayî bona baylozxana Fransê

Kurdên Azerbaycanê ew kirinên ku, Fransa kurdan mîyaser dike, şermeze dike. Fransa welatê dêmokrate, me dixwest, ew dêmokratîya nekeve bin şîrî qanûnên xwe pêpesnekin.

NEÇÎRVAN İDRİS BARZANÎ

Oxucuların xahişi ilə

Artiq 25 ilê yaxındır ki, Baş Nazir Neçîrvan Barzanî, Îraqın Kürdistan Regionunun siyasi işleri ile yakından meşğul olur. O, efsanewî Kürd lideri vê Kürdistan Demokrat Partiyasının esasını qoyan, Mustafa Barzaninin nêwesidir. Neçîrvan Barzanî 1966-cî ildê Barzan adlı dağ kəndində anadan olub.O, Kürdistan Muxtarîyyetinde atası İdris

Atasının rehberlik qabiliyyetini nûmunê qötürerek, siyasi işlerle meşğul olmağa başlayır vê KDP sıralarında tezlikle yüksəlir. Neçîrvan Barzanî KDP-nin rehberliyinê birinci dēfê 1989-cu ildê X-cu Kongresinde ikinci dēfê işê 1999-cu ildê XII-ci Partiya Kongresinde seçilmişdir.

Neçîrvan Barzanî 1996-cı ildê Kürdistan Muxtarîyyetinin Baş Muvavini tēyin olunmuşdur.

Cənab Neçîrvan Barzanî 1999-cu ildê Baş Nazir seçilendən s Muxtarîyyetde ehalinin sosyal vazīyyetini yükseltmek için esaslı s programlar hēyata keçirmişdir. 2006-cı ilin mart ayında, o, yenî KM-nın Baş Naziri seçilmişdir.

Onun başçılığı altında KM demokratik, Plüralistik dōvlətə çevrildi. Onun müstəqil vê çiçeklənən Kürdistan görümü, dōvlət içində qonşularla sülh, İraqdaki 6 milyona yakın Kürd için real çevrilmekdedir. KM-da geniş ehateli derin inkişaf vê içtimai proqramlar var ki, bunlar ehalinin daha yaxşı yaşayışına kömək edəcək. proqramlar eyni zamanda KM-nın siyasi vê iqtisadi sist-

NATƏVAN VƏ MƏSTURƏ

Zümrüd Rəhimova
filologiya elmlər namizədi

(əvvəli qəzetin 1 -ci sayında)

Həmə afaq zir o zebər mi sazi,
Be xoda hiç siyêh ruztêr êz mên nê bovêd

Əgər bütün dünya alt-üst olsa,
Allah haqqı, heç mənim günümdən qara olmaz.

Məsturə Xosrov xana məhəbbət, bəzən inciklik, məzəmmət, ölümündən sonra isə hicran və həsrət dolu şerlər yazmışdır. Lakin bu, ayrı bir yazının mövzudur.

Məsturənin anasına həsr etdiyi şerlərin hər misrası «üreyi qüssə odundan yanmış», «zülm küleyindən bərbad olmuş» şairin ana yanğısından, nisgilindən bəhs edir. Bu nisgil onun canı cismi tərk edənəcən üreyində qalacaq. Anasını gözəllik timsalı kimi tərənnüm edən şair «Hara baxdımsa, sən kim kimi gözəl, mələhətli qadın görmədim», deyirdi. Anasını həyat, işıq timsalı kimi seven Məsturə dünyanı onsuz qaranlıq sanırdı.

Kökêbe taleye mên ru be mēharēst modam,
Kêşke madêre ēyyam nemizad mēra

Mənim tale ulduzum həmişə məhaqla üzbəüzdür,
Kaş zamanın anası məni doğmayaydı.

Bu beytdə klassik poeziyada az müşahidə olunan, lakin hər iki xanımın yaradıcılığında onların əhvali-ruhiyyəsini ifadə edən «məhaq» sözü ilə bağlı maraqlı bir məcaz işlənmişdir. «Məhaq» köhnə ayın batdığı, təzə ayın hələ çıxmamış qaranlıq bir məqamdır. Məsturə sevdiyi insanları itirə-itirə öz taleyini həmişə «məhaqla», qaranlıqla üzbəüz görmüşdür.

Natəvan da oğlundan sonra işıqlı dünyasının qaranlıq büründüyünü «məhaq» məcazi vasitəsilə bildirmişdir.

Gözümdə tardır dövrən, mehü xurşidi – nureşşan
Məhaq içrə olub pünhan, sanasan çərx tağında.

O, Məsturə kimi təkə ayı deyil, «nur saçan» günəşi də məhaq vəziyyətində görür. Əslində günəşin belə bir vəziyyəti olmur. Dünyanı işıqlandıran bu iki işıq mənbəyinin – ayla günəşin «çərx tağında» məhaq içrə gizləndiyini deməklə şair başına gələn bu müsibətlə öz dünyasının qaranlıqlara qər q olduğunu söyləmişdir.

Mənevi sıxıntılar, streslər keçirmiş bu şair qadınların hər ikisi öz uğursuzluqlarında dövr, çərx, fəlek, dünya, asiman deyilən amansız qüvvələrdən şikayətlənmişlər. Natəvan sözü

inci kimi düzərək, alliterasiyalı bir beytdə dövrün, zamanın zülmünü ifadə etmişdir.

Dövrü dönmüş dövr dövrən etmədi kamimcə ah!
Düşmənimdir, bilməzəm kim, netmişəm dövrənə mən?

Anasının ölmü münasibətilə yazdığı mərsiyədə Məsturə çəkdiyi əzabların bəisi kimi «dəste-douran», «in dəhr», «gərdeşe-əflak», «sitəmhaye-fələk», «sofle sinehr», «dəste gəza», «çərxə fosungər» adlandırdığı qüvvələrdən şikayətlənmişdir.

İn çə bəxtist ke, yek dēm del por gosseye-zar
Reste êz hileye in dəhr por êz fēn nēboved

MƏSTURƏ

Bu nə bəxtidir ki, qüssə ilə dolu olan ürək bir an
Hiylə ilə dolu olan bu dünyadan xilas olmadı.

Dustan gərdeşe əflak həmidin negêrid,
Kez nou saifêrî êz badeye gēm dad mēra
(12.109)

Dostlar, fələyin gərdisinə baxın ki, indi yenə
Qəm şərabi ilə dolu bir badə verdi mənə.

Natəvanın oğluna həsr etdiyi şerlərlə, Məsturənin elə o yaşda dünyasını dəyişmiş qardaşına yazdığı şerlər öz ruhu, ifadə tərzilə bir-birinə çox yaxındır. Natəvan oğluna «əfsus», Məsturə isə qardaşına «dəriğ» (əfsus) rədifli şer yazmışdır. Natəvan bu şerdə qara torpağa yalvarır ki, oğlunu əziz saxlasın.

Sən Allah, ey qara torpaq, onu əziz saxla»»
Odur mənim gözümün nuru, ey məzar, əfsus!

Məsturə isə Tanrıya yalvarır:
Yarêb, an mēsumra ba hur o îelman kon qêrim
Yarêb, an nakam ra dēr îesre minu kon mēkin

Yarêb, o məsumu huri və qılmana yaxın eylə,
Yarêb, o nakamı cənnətdə məskun eylə.

Natəvan oğlunu «sərv qədd», «şünufə qonçəsi», «novşükufte bir gül», «şahzadə simbər», «sərv qamət», «nəhali qamət...», Məsturə isə qardaşını «nəhale noures», «Sərvə azad», «nəxle amal», «nəunihal», «gəuhəre yekdanə», «taze şəmşəd...» kimi metaforik ifadələrlə əzizləmişdir.

Kiçik oğlunun ölümü, böyüyünün uğursuzluqları, Xurşidbanunu vaxtsız qocaltmış, xüsusilə son beş ili ağır keçmişdir. Xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq təsərrüfatını idarə edə bilməyən Natəvan borca düşmüş, mülk və daş-qaşları hərraca qoyulmuşdu. (6.14). Natəvan 1897-ci ildə əzablar içində dünyasını dəyişmiş, sevə-sevə, ehtiramla onu «Xan qızı» çağıran Şuşa camaatı Şuşadan Ağdamacan çiyində aparmış və «İmarət» adlı ailə qəbiristanlığında dəfn etmişdir.

Tale sona qədər Məsturəyə dönük və etibar-sız çıxmışdır. Şahın əmrilə Ərdalan vilayətinin min nəfərdən artıq sakini. Osmanlı imperiyasına – Baban vilayətinə sürgün olunmuşdur. Məsturə də onların arasında idi. O doğma

NATƏVAN

yerlərdən didərgin düşüb, qaçqınlıq faciəsini yaşamış, evində sığınacaq və təsəlli tapdığı, bu hadisədən xeyli qabaq bura köçmüş, yüz nəfərəcən qaçqını şəxsən özü yerləşdirmiş və görünür, bu hadisələrdən bərk sarsılmış Hüseynqulu xanın qəfil ölümü ilə həmvətənlərinin sonralar möcüzə adlandıracağı bu qadın da öz əzablı dünyasından ayrılmışdır. Məsturə «Dostlardan və doğma yerlərdən uzaqlarda», XIX yüzilliyin kürd şairlərinin uyuduğu Seyvan təpəsində dəfn olunmuşdur.

Gözəllik və istedad sahibi olan bu xanımların yaşadıkları ictimai-tarixi şərait də eyni idi. Natəvanın doğma yurdu Qarabağ xanlığının və Məsturənin vətəni Ərdalan vilayətinin siyasi mövqeyində müəyyən paralellər tapmaq mümkündür. Dövrünün ağıllı, müdrik ziyalıları kimi onlar xalqın faciəsini dərk etmiş, bacardıqları qədər imdada çatmış, və sonda özləri də faciənin burulğanlarında məhv olmuşlar. Lakin tarix onları yaşadır. Zaman keçdikcə nur çeşməsi kimi şerləri, ölməz əməlləri ilə yaşayacaq və insanları heyrləndirəcəklər.

MƏNBƏLƏR

1. Xurşidbanu Natəvan, Bakı, 1984.
2. Qasım bəy Zakir, əsərləri. Bakı. 1953.
3. Sepid o siyah, 1346.
4. Max Şaraf-xanum Kurdistani, Xronika doma Ardan (Tarixi Ardan), perevod s persidskoqo, vvedenie i primeçaniya E. İ. Vasilevoy.
5. ASE, VII, Bakı 1983.
6. B.A. Mamedov, Jizn i tvorçestvo Xurşidbanu Natəvan avtoreferat, Baku. 1968.

EWI DIROK ZINDI KIR

Gava gelra girêdayî qewmandin diqewime, ew dibe dîrok, gava ewa bi rastî, heqî tê nivîsarê ew dibe zindî.

Şekroyê Mhoî nêzîkî 50 salî bona dîroknivîsa gelê xwe çerçirî, kesirî, li ser pirtûkan, qotaran bêjmar lêkolîn kir heqî, neheqîya wan derxiste holê, bi qelesa xweva şerkarîya azadarîyê gîhande mirovhişîyê.

Kî bû şekroyê Mhoî? Bona bi her alî, kûr bersîva vê pirsê bidî, pêwîste derbarê wîda karpêkan binivîsî. Lê emê kurt derheqa wîda çend rêzhevoka binivîsin.

Şekroyê Mhoî sala 1930-î li gundê Elegezê, Ermenîstanê, hatiye dunê. Ji vî gundê quntara çîyayê Elegezê çendî çend dersdar, nivîskar, helbestvan, rewşenbîr, ulumdar derketine û jîyanêda bûne derdkêşê gelê xwe.

Şekroyê zênkûr pey dersxana dehara tê Yêrêvanê û ûnîversîtêta wî bajarî, beşa dîrokêda tê pejirandin.

Pey xilazkirina zanigeha bilind, ew rojnameya "Rya teze" da çend sala karê dike.

Sala 1962-a dîsêrtasiya derbarê şoreşa Barzanîya da, ya salên 1943-1945-an diparêze û navê

kandîtatê (navzend) ulmê dîrokê distîne.

Me jorê da kîvîşê, wekî ulumdarê navdar Şekroyê Mhoî weke 50 salî ser dîroka gelê kurd kar kir, wekî em bêjin mijara wîye bîgehî derbarê hej, şoreş, şerkarîya bona azadarîya Kurdistanê -ya barzanîya bûye, emê tu şaşîya nekin. Jîyanêda mera li hevhatibû, wekî em bi biratî nêzîkî Şekroyê Mhoî bûn. Sala 1960-1964-a em xwendevanên înstîtûtê diçûne bal wî û ewî derbarê şerê Kurdîstana Îraqê, ya ku bi şerkarîya M.Barzanîyê nemirda diçû, bi şîrîmayî, bi bawerî qal dikir û awa digot:

-Metirsîn bi şerkarîya Mustafa Barzanî kurdê derêne azayê!

Ev bawerî timê dilê ulmdarê mezinda şemal dida, lema jî sala 1975-a dîsêrtasiya ulmê doktorîyê, ji şoreşa salên 1961-1975-a, dîsa ya bi şerkarîya Mustafa Barzanî hîlda, parast, navê ulmê doktorê dîrokê stend. Bona sed salîya bûyîna gênerâl Mustafa Barzanî berovoka gotaran ya bi navê "Sed salîya Barzanî"-da Şekroyê Mhoî gotara xweye bi navê "Navê, ku bûye sîmbola şerkarîya gel"-da dinivîse, wekî Mustafa

Barzanî ne yekî adî bû. Bêşik amindarê gelê xwe bû.

Şekroyê Mhoî hê salê 60-î ya sedsalîya derbazbûyîda tê derxistibû ku, Mustafa Barzanî hişkûrekî dîrokîye û her tenê şerkarîya barzanîyan wê gelê kurd derxe azayê.

Dîsa, wê gotarêda ulumdarê navnebîrkirî dinivîse, ku belê tu serkarekî kurdan di şerkarîya azadarîya gelda negihîştîye wê destanînê, çawa Mustafa Barzanî.

Akadêmîkê hêle, bila mirin şa nebe!

Barzanîya sedsalîkê zêdetir şerkarîya azadarîya gelê xwe kirin. Bi hezar-hezar mirov ketine wê rîya evra, hatine kujtinê zelûlî dîtîn, rojên reş kişandin, dawîyê da ketine dîlana serbestîyê, azayî dest anîn.

Şekroyê, wek Şerefxan Bitlîsî, te jî 50 sala zêdetir ew şoreş, ew şerkarî, ew zulm-bîndestî, berdestî efrand, nivîsî, li dunê bela kir. Tu mirovekî hetabî, te wê gavê qelesa xwe danî, te wê demê dunya xwe guhast, gava xwestina bi milyona kurdan, usa jî ya te hate sêrî û gava Kurdistan rizgar bû, tu çendî-çend cara çûyî seredana Kurdistanê, te tirba Barzanîyê nemir ziyaret kir, warhêşînê wî - serok

ŞEKROYÊ MHOÎ
Mesûd Barzanî mîna bira tu pejirandî û gote te:

-Tu jî, ji barzanîyanî!

Yek jî tu bona wê yekê hetabî, hema ruhê te ji devê te derket, ew çû çîyayê Kurdistanê, Barzanê. Ez sedî-sed bawerim rojekê wê tirba te bugu-hêrine Kurdistanê me hemûya! Ji ber ku, te dîroka beşeke Kurdistanê çar kerî bi qelesa xweva zindî kir. Korayî, sed car korayî akadêmîk Şekroyê Mhoî 1 sibatê, sala 2007-a çû ser he-qîya xwe!

Rehma Xwedê li tebe!

Ahmedê Nepo,

Nivîskarê kurd, Endamê Yekîtiya
Nivîskarê Azerbaycanê

ОМАР ШАРИФ

Известный артист Омар Шариф намерен сыграть главную роль в фильме о Мустафе Барзани. Фильм, под названием "Пешмарга" будет снят одной из голливудских кино-студий на средства Министерства культуры Курдистана; съемки будут производиться в Курдистане, египетским режиссером Али Бадрханом - потомком знаменитого курдского рода. В прошлом году Али Бадрхан по приглашению премьер-министра Нечирвана Барзани посетил Курдистан.

ТУРЦИЯ: НЕФТЬ В ОБМЕН НА ЭЛЕКТРИЧЕСТВО

Турция будет подавать электричество Курдистану на собственных условиях. Об этом заявили турецкие официальные лица. Перед окончанием действия годового контракта турецкие власти заявили курдским и иракским властям, что они не будут поставлять электричества в Курдистан, если им не будут продолжены поставки нефти.

Мэр города Дохука Саид Салех заявил, что согласно заключенным договорам в Турцию должны были быть поставлены 30 тысяч литров нефтепродуктов.

Турки прекратили подачу электроэнергии в виду того, что иракская сторона не выполнила условий контракта.

КУРДСКИЙ ЯЗЫК ВОШЕЛ В СЕМЬЮ ОФИЦИАЛЬНЫХ МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ

Премьер Министр Нечириван Барзани призвал курдских специалистов, проживающих за границей, вернуться и сыграть свою роль

в восстановлении экономики Курдистана. По его мнению, главной их задачей должно являться обучение местных кадров, приведя известную китайскую поговорку: «научись не есть рыбу, а ловить ее».

Любопытно, что курдский язык признан и в Европарламенте. Во время недавнего пребывания в Брюсселе делегации курдских парламентариев во главе с вице-спикером парламента Курдистана Кемалем Киркуки, европейские парламентарии были весьма смущены тем, гости не могли выступить на своем родном языке, являющимся одновременно одним из государственных языков Ирака, так как не нашлось синхронных переводчиков с курдского. Они обещали в ближайшее время восполнить этот пробел, так что отныне любой курд, может выступить в Европарламенте на родном языке.

ONUN YERİ GÖRÜNÜR

ŞAMIL ƏSGƏROV

qayıda bilmir, ahıllaşır, qocalır, ən ümdəsi isə qocaldıqca müdrikləşir.

Ömrünün müdrik çağlarının çox hissəsini bizimlə olar, son nəfisində qədər qələmi yerə qoymayan, yazıb yaratmaqdan doymayan, özündən sonra zəngin irs, təqdirə layiq yaradıcılıq nümunələri qoyub getmiş Şamil Əsgərov da anamız təbiət kimi səxavətli, sədaqətli və çox şeydən təmənnası olmayan bir insan idi.

Adam var ki, yüz dəfə görüşsən də, söh-söhbət kəssən də haqqında söz düşəndə danışmağa çətinlik çəkirsən. Çünki, özünə məxsuzluğu, təkrarsızlığı səni cəlb etməyib. Adam var ki, iki-üç görüş, aydın təssəvir və geniş söhbət üçün bəs edir.

Həmişə maraqlı həmsöhbət olmuş, ensiklopedik məlumatlardan doymadığımız Şamil müəllim kimi...

Sənətkar ömrü adi ölçüyə sığmır. Gəlişli-gedişli dünyadan köçsə də «ölüm sözünü ona şamil edə bilmərik, ona görə ki, dünyada əmanət qoyduğu əməlləri-əsərləri ilə sonrakı nəslin çağdaşı olub, söhbətini davam etdirir.» İstedadlı şair, tərcüməçi, cəfəkeş alim, sədaqətli dost olan Şamil Əsgərov düşünürkən həyatı məhz belə məntiqlə qiymtləndirir, olub-keçənləri başqa cür mənalandıra bilmirik.

Deyirlər insan təbiət kimidir, dəyişir, bəhrə verir, özəlinə qayıdır. Beləliklə nəsillər varisliyinin qırılmadığı kimi dialektik proses davam edir. Təbiətə bənzər insanın təbiətdən bir fərqi vap ki, fəsillər ötüb illər dolandıqca, insan bir daha ömrün baharına

Şamil müəllimdə təvəzökarlıq hissi o qədər güclü idi ki, bu cəhəti onun xarekeri kimi qəbul edərdik. Heç kəsi naümid görmək istəməzdi. Dostlarını, ailəsini-uşaqlarını sonsuz məhəbbətlə əzizlərdi...

Böyütdüyü övladları, yaratdığı əsərləri Şamil Əsgərovun ikinci həyatıdır. Bu mənada Şamil müəllim və Şaiml müəllim kimi təvəzökar, zəhmətkeş sənət adamlarına «ölüm» sözü yaraşmır. Belə ki, əvəzsiz insan bu gün bizim, sonra da gələcək nəsillərin həmsöhbəti olub, həmişə diqqəti cəlb edəcək, sözü-söhbəti bitib-tükənməyən ömür qatarının əbədi müsafirlərindən biri kimi xatırlanacaqdır...

Ona görə də biz qərara aldığımız ki, qəzetimizin bu sayından başlayaraq, ağıni, zəkasını, bütün istedadını xalq yolunda şam kimi ərindən, əxlaqı, davranışı, fikri və əqidəsi ilə cəmiyyətdə böyük nüfuz qazanmış Şamil Dəlidağın bizlərə yadigar qalan «inci xəzinəsi»ndən nümunələri mütəmadi olaraq hörmətli oxucularımıza təqdim edək.

İstərdik ki, bu, Şamil Əsgərovun unudulmaz xatirəsinə və narahat ruhuna dərin hörmət, böyük ehtiram, saygılı oxucularımıza qiymətli tohfə kimi qəbul edilsin.

... Hər vaxt xidmət etdim xalqa, vətənə,
Qismət oldu belə xəbəxtlik mənə.
Yadımdan çıxmadı vətən, xalq dərdi,
Bu qisməti mənə yaradan verdi.
Bəlalər görsə də həyatda başım,
Zəhməti mən seçdim dostum sirdaşım.
Xalqa qurubtikdim, yazıb-yaratdım.
Çalışdım atmayım əyri bir addım.
Düzgün tərəzidir ancaq el gözü,
Mənim işlərimi qoy çəksin özü.
Əslim-zatımı heç vaxt danmadım.
Saxta gülüb nə də saxta yanmadım.
Xəbətlər kölgəmə gələndə hədə,
Öyünüb fəxr etdim kürdlüyümlə də.
Ürək tellərimlə Azərbaycana,
Bağlıyam canı da yıyırım ona.
... Hər kürdə edirəm bunu vəssiyət,

Meydana çıxsın da bəd, qara niyyət.
Onlara verməyin siz əhəmiyyət.
Hər vaxt sadıq olun Azərbaycana,
Doğma ana deyən həmişə ona

DÜNYADI

Vəfasına inanma, dünya, yalan dünyadı,
Süleymana qalmayan, kimə qalan dünyadı?

Nahaq yerə qan toküb özlərini öysə də,
Xaqanları, şahları taxtdan salan dünyadı.

Sinələrə dağ çəkib, ərşə nalı ucaldan,
Qədersizdi kədəri, dərddən qalan dünyadı.

Qiyamətin gününü yadına sal ey insan,
Bü dünyamız fanidir, canlar alan dünyadı.

Yamanlıqdan döletə, yaxşılıqdan yasıbdı,
Namərdlərə mələkdı, mərdə ilan dünyadı.

Dəlidağam, sərvətə hədsiz həris olan da,
Bilsin, ona bir müddət qeydə qalan dünyadı

BEYTÊN KURDA

Va çi bager, çi baye,
Li war tu tişt nemaye.
Bona kurdan nizanım,
Çiman bela rewaye.

Bêrîvane, berîye,
Nêçîrvane, nêrîye.
Nizanım warên kurdan,
Çiman kerî- kerîye.

Îro bê emanin em,
Nêçîra guranin em.
Tune Rostem Zalê me,
Rezê bê temin em.

ƏDALƏT HƏŞİMOV

XWENDEVANÊN HÊJA

Nivîskarê Azerbaycanêyî nav eyan Memmed Sedî Ordubadî gotiye, wekî gel bi piranîya xweva nayê naskirinê, lê bi kesayetiye (şexsiyyet) ku, daye dunê tê naskirinê. Ji nava gelê kurd jî, ewledên usa derketine wana teqil dane ser pêştacûyî û gulvedana dunyayê.
Ji vir pêda emê bin guncikê - "Ewledên navdar" da bona bîranîn- rûmetê, bona nasîyê bi kurt serbuhuriyên xemildarên dîrok, wêje, çand, ulmdar û rewşenbîrên gelê kurd bînteran bidine weşandinê.

ŞEREFXAN BÎTLÎSÎ

(1543-1604)

Şerefxan Bîtlîsî dîrokzanê kurdayî bi nav-denge. Pirtûka wîye here bi nav û deng «Şerefnamê» ye. Mijara «Şerefnamê» dîroka Kurdistanê ye.

Şerefxan Bîtlîsî, yanê jî, Şerefeddîn Xan al-Bîtlîsî ku, torîvanê «Şerefnamê» ye, sala 1543-a li nêzikî bajarê Qumê ji dayîk bûye. Kal-bavê wî serokatîya eşîra «Rojkî» («Rûzeqî») dikirin, him jî mîrtîya bajarê Biltîsê dikirin. Ewana kal-bavêda dijî Sultanê Osmanîyan bûn, lema jî tene cem safewîyan.

Dema Şerefxan neh salî bû tevî zarokên şah dersan dixûne.

Di 14-15 salîya xwe da dest bi rêvebirina dewletê dike, bajar û gundan şên dike. Nêzikî bîst salan li gellek bajarên safewîyan walîtiyê dike.

Sala 1576-a wî ji kar derdixin. Wî bi her alî diêşinin. Ev yek li ser vî eşîrê bandora xweye xirab dihele, lema jî sala 1578-a bi 600 kesên eşîr û malbetan xwe vedigerê Wanê. Wê demê walîyê herêmê Xosrov Paşa, lê sultanê navberîyê Sultan Mûradê III bû. Ev rêve birina wana jî sala 1574-a, hetanî sala 1595 didome. Xosrov Paşa dostê malbeta Şerefxan bû. Bona wê yekê Şerefxan Bîtlîsî tê pejirandinê çawa mirê Bîtlîsî û Mûşê. Wan salan ew dest pêdike dîroka Kurdistanê hên, karpêkêre bi navê «Şerefnamê» dinivîse û sala 1597-a xitim dike. Navê wî bilind-bilind tê kişandinê. Ser bingeha çavkanîyên wê demê kurê wî Şemseddîn îdî dewsa bavê kar û barê mîrîtiyê dimeşîne.

Bi gorî hinek jêderan Şerefxan Bîtlîsî hetanî sala 1603-a, yanê jî sala 1604-a dijî.

Şerefxan Bîtlîsî 60, 61 salan jîyanê dike, lê navê wîyê timê di nava dîroka kurdanda bijî û bê kişandinê.

DILDAR

(1918-1948)

Mirov bi jîyana salên dirêjya nayê naskirinê, lê bi kirinên xweva dibe yekî navdar. Helbestvan Dildar jî wan kesa bû, wekî nava jîyana xweye 30 salî da him xwera, him gelê xwera navekî bilind hişt û paşê dunya xwe guhast.

Ev zarok hatinê dunê dê-bavê navê wî danî Yûnis Raûf. Ew li Kurdistanê Îraqê, li bajarê Royê (Koysancax) sala 1918-a tê dunyayê.

Helbestvanê paşdemîyê dibistana pêşin li Ranîyê, lê ya navîn li bajarê Erbilê (Hewlêrê) diqedîne. Ev xortê êgin, yê xwendî, zane bi mekteba navînra diçe Bexdayê, wîra zanîngeha dadmendîyê diqedîne û çend sala çawa advokat kar dike.

Di van salan da destpê dike doza xizan û belengazan diparêze, dijî neheqîyê, zordestîyên li welat û yê dervayî welêt dengê xwe bilind dike, şerkariyê dibe.

Vî karê xmera tevayî Yûnis Raûf helbestan jî dinivîse û xwera naznavekê hildide: Dildar! Yanê ku, hizkîrî, bengî! Hizkîrî, bengîyê kê, yê çi? Ew ser dîroka gelê xwe, ser welatê xwe him dibe hizkîrî, bengî, him dibe derdkêş, dilêş. Di nava ruhê wîda ev jî badilhewa, nişkêva pêsta nayê. Ew ser wêje-dîroka gerdûnê û bi zêde ser ya Rohilatê (Yûnanan, Farsan, Tirkên, Ereban) xwera kareke mezin dike.

Jorê hate gotinê, wekî ew karê xweyî bingehîra tevayî helbestan dinivîse. Lêkolîvan dinivîsin, wekî mijara Dildar welatparêzî û jan, derd-kulên mirovayê bûye. Lê Kurdistan her tim bûye kakilê mijara efrandariya wî. Wekî mirov tenê lêkolînê ser helbestên wî- «Ey Raqîb» û «Kurdistan» bike, tuyê binihêrî bilindaya Dildar çiqasî destnegihîşt bûye. Bi taybetî helbesta wîyê bi navê «Ey Raqîb» bûye kilamstraneke gelîrî. Dema sala 1946-a Komara Mahabatê tê saz kirin, ew helbest dibe marşa vî dewletê û hetanî roja îroyîn jî, çawa marşa gelê kurd, ya netewî, tê bang kirin.

Dildar sala 1948-a dunya xwe diguhêze, lê belê, berhemên wîyê mîna «Ey Raqîb» îro jî tixûba derbaz bûne û weke efrandinên nemir dinava gel da belav bûne û nasnama jîyanê stendine.

KƏLBƏCƏRİN QƏDİMİ ABİDƏLƏRİ

Kəlbəcərin qədim yaşayış məskəni olmasını sübut edən faktlardan biri onun ərazisində olan çox sayda qədim alban abidələrinin olmasıdır. Bu abidələrin əsrlərlə, min illərlə tarixi vardır. Abidələrin bəziləri olduğu kimi qalmış, bəziləri zədələnmiş, bəzilərinin isə divarları qalmışdır. Həmin abidələr Zar, Lev, Başlıbel, Comərd, Kilsəli, Sınıq kilsə və başqa kəndlərin ərazilərində yerləşir.

Bu kilsələrin bəzilərinin adları məlumdur. Bunlar: Lök, Uluxan, Comərd qalaları, Alban kilsələri, Kilsə kompleksi vəsdir.

Rayonun bəzi kəndlərinin adları həmin tarixi abidələrin

Bu ərazilərdə olan bina abidələrin bəzilərinə ibadət yeri, bəzilərinə isə düşmənlərdən müdafiə qurğusu kimi istifadə edilmişdir. Məsələn, Zar kəndində olan alban kilsəsi ibadət yeri idi. Bu kilsə odduğu kimi, yəni zədələnməmiş (ücrülməmiş) halda saxlanılmışdır. Başqa ərazilərdə olan: Lök, Uluxan və digər qalalar düşmənlərdən müdafiə qurğusu kimi inşa edilmişdir.

Burada olan abidələrin divar daşları albanlara xas olan xaç və başqa şəkillərlə bəzədilmişdir. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra həmin abidələrin bəzilərinin (Xudavəng abidə kompleksində bir neçə kilsənin) divarlarına erməni xaçı çəkilmiş daşlarla olavə üz divar qatı hörülmüşdür. Bu xəyanətkar əməllər, tarixi cinayətlər, Alban kilsələrinin izlərinin itirilməsi məqsədi ilə edilmişdir. 1960-70-ci illərdə aparılan geoloji qazıntılar vaxtı həmin üz divarları sökülmüş, abidələrin əsl divarları aşkar edilmişdir.

Hal-hazırda Kəlbəcər erməni faşistlərinin işğalı altında olduğuna görə rıyahkar ermənilər həmin tarixi abidələri və Alban

kilsələrini ermənilərə məxsus kimi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqda əldən-ayaqdan düşürlər.

Yaxşı olardı ki, Azərbaycanın aidiyyətə olan dövlət orqanları Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi həmin tarixi abidələri rəsmi dövlət qeydiyyatına alıb, bu abidələrin Azərbaycan xalqına məxsus olduğunu dünya ictimaiyyətinə çatdırsınlar.

MƏNALI ZƏHMƏTİN BƏHRƏSİ

«Əzab» hekayələr, «Sabah» Bakı, 2006, 107 səh.

Filologiya elmləri namizədi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının əməkdaşı, zəhmətkeş və istedadlı ziyalı, gözəl insan və tərcüməçi olan Zümrüd Rəhimovanın tərcüməsində Azərbaycan dilinə çevrilmiş «Əzab» hekayələr kitabı işıq üzü görmüşdür.

Kitaba Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatında öz yeri olan kürd xalqının XX əsrin 30-cu illərindən üzü bəri yaranan hekayə janrından seçilmiş tərcümə edilərək nəşr olunmuşdur.

Məlumdur ki, kürd xalqı Şərqi ən qədim sakinlərindən biridir. Əsrlər boyu igidliyi, cəsurluğu ilə şöhrətlənmiş bu xalqın möhtəşəm ədəbi və tarixi abidələri diqqəti cəlb etmişdir.

Bütün bəşər mədəniyyətini qüdrətli, özəmətli bir lələcəvahir dağına bənzətsək, heç şübhəsiz bu dağların laylarında böyüklüyündən, kiçikliyiindən asılı olmayaraq hər xalqın, millətin öz payı vardır. Bu fikri hələ vaxtı ilə məşhur sovet yazıçısı A.Fadəyev latış xalqının görkəmli sənətkarı A.Ypitin dili ilə belə ifadə etmişdir.

«Mənim xalqımın sayca çox da böyük olmamasına baxmayın. Hər hansı millətin həyatı kimi onun da həyatı mənə və böyük məzmunla doludur. İnsan həyəcanları, insan ruhunun qələbələri qülləsində onun göz yaşları, iztirabları xüsusi mülkiyyətçilik aləminin insan qəlbini alçaldan münasibətlərdən azadlıq və xoşbəxtlik dünyasına mənim xalqım da başqa xalqların keçdiyi və indi də getdiyi ağır və müəkkəb yollarla gəlib çıxmış, bu yollarda böyük humanist ruhlu oğullar doğub, özəmətli qəhrəmanlıqlar göstərmişdir».

Uzun illərdən bəri yaranıb xalqın həyat və mübarizəsini parlaq şəkildə əks etdirən zəngin kürd ədəbiyyatının tarixi təxminən on əsrlik bir dövrü əhatə edir. Həyatı bədii surətlərlə əks etdirən söz sənəti olan bədii ədəbiyyatın xalqın arzu və ideallarını, yadelli zülümkarlara qarşı mübarizəsini tərənnüm edən kürd yazarlarının Yaxın və Orta Şərqi böyük sənətkarları sırasında öz yeri və mövqeyi vardır.

Məşhur şərqşünas Minoriskinin qeyd etdiyi kimi, Şərq ədəbiyyatı sistemində kürd ədəbiyyatının öz yeri, öz adı olduğu kimi, dünya miqyasına çıxma biləcək sənətkarları da yox deyildir. Lakin kürd dilinin geniş miqyasda öyrənilməsi kürd ədəbiyyatının geniş yayılmasına və tanınmasına uzun müddət maneçilik törətmiş və onun tədqiqinin dar bir çərçivədə qalmasına səbəb olmuşdur.

Bu mənada Zümrüd xanım Rəhimovanın maraqla tərcümə edib oxuculara təqdim etdiyi «Əzab» hekayələr «toplusu»nun böyük əhəmiyyəti vardır. Təkcə ona görə yox ki, xalqlar bir-birinin milli sərvəti, tarixi-bədii nailiyyətləri, həyatı ilə tanış olurlar, ondan istifadə edib faydalanırlar: həm də ona görə ki, xalqların mədəniyyətindəki, istəklər və arzularındakı oxşar-yaxın cəhətlər ümumiyyətlə mənə kəsb edir. Görürük ki, həftə bəzən bir-birindən uzaqda yaşayan, bir-birini tanımayan, əsrlər boyu ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar müxtəlif təcavüzlərə məruz qalan xalqlar, onların qabaqcıl oğulları baxış və görüşlərində bir-birinə nə qədər yaxın olmuşdur. Humanist cəmiyyətlər həmişə bəşər mədəniyyətinə bütöv və tam kimi baxmış, xalqların bir-birindən öyrənməsi yolunda əllərindən gələni əsirgəməmişlər.

Kürdüstanın tarix boyu müharibələr meydanına çevrilməsi, qəbilə münasibətləri, feodal hökmranlığı kürd ədəbiyyatına ağır zərbələr vurmuş və ədəbi nümunələrin itib-batmasına səbəb olmuşdur.

Yarandığı gündən bəri xalqın istəklər və amalı, mübarizəsini əks etdirən kürd ədəbiyyatı ümumiyyətlə keyfiyyətlərə malik yüksək mündəricəli bir ədəbiyyatdır. «Əzab» hekayələr toplusunda cəmlənmiş əsərlər də məhz belə nümunələrdəndir.

Xalqın həyatı, zamanın ictimai-siyasi tələbləri ilə getdikcə daha yaxından bağlı olan kürd ədəbiyyatı nümunələrində milli hadisə və milli duyğuların tərənnümü ilə yanaşı, ümumiyyətlə məsələlərin ifadəsi geniş və dolğun bir şəkildə alır. Belə ədəbi nümunələri arayıb-araşdırmaq, onu layiqincə oxuculara çatdırmaq, tədqiqatçıdan, tərcüməçidən böyük səbr, təmkin, bacarıq tələb edir. Bu çətinliklərin öhdəsindən ləyaqətlə gəlmiş Zümrüd xanımın əməyi hər cür xoş sözə və təqdirlə layiqdir.

Onuda qeyd etməyi özümüzə borc bidik ki, çap olunmuş «Əzab» kitabı xalqına sonsuz məhəbbətlə bağlı olan Xəlil Əbdülbəy oğlunun vəsaiti hesabına işıq üzü görmüşdür.

Məhz bu xasiyyətinə görə onun haqqında həmişə deyirlər:

«Xəlil təkcə evinin yox, elinin oğludur».

malları (yemək yağları, su və s.) saxlamaq üçün istifadə edilmiş.

MƏZAHİR TƏHMƏZOV

AKİF HƏSƏNOV

Serbestî û Azayî Roja Geşel

Koletî û Bindestî Roja Reşel

DENGÊ KURD

NAVENDA ÇANDA KURD "RONAHÎ"

LI VÊ DINÊ

J1 gel

Bendek jîye, pirr kal bûye,
Jin mirîye, bedhal bûye.
Bûk yeman bê fesal bûye,
Bêkar jîne li vê dinê.

Bûk ji kalê qe hez nake,
Hertîm ji wî xeyba dike.
Nebendîya, sûca dike,
Bê kal bijîn li vê dinê.

Gilî-gazin bêjim kêra,
Her ro minra dide çêra.
Ez qûl-hêşîr nabim wîra,
Cêrî nejm li vê dinê.

Kalê dîne, hîm bi kine,
Ber vê zulmê kes nemîne.
Ezê herim tu bimîne,
Hûn tev bijîn li vê dinê.

Mêro, neyê deng-hesê me,
Kes ne bîbize hes-besê me,
Şermî nebin bal nasên me,
Tenê bijîn li vê dinê.

Kalê çawa derxin wêda,
Bûk merê xwe tîne rêda.
Mital dîkin bibin kûda,
Bê kal bijînli vê dinê.

Bav bibe gulistanê,
Ji wir herin daristanê.
Wir pake ji goristanê,
Rehet bijînli vê dinê.

Tu sebetê here bîne,
Bavê xwe jî bixapîne.
Bibe cîkî xewle daynê,
Aza bijîn li vê dinê.

Mîna mara ziman derxist,
Mêr razî kir, çira vexist.
Lez-bez kalê ji mal dûrxist,
Serbest bijîn li vê dinê.

Bavê dibe dûr datîne,
Ew vegare, bav bimîne.
Bav dibêje ev çi kîne?
Lawo, bijî li vê dinê.

Kuro, sebet cî bi cî xêre,
Ewê bibe, tera kare,
Wext bê, bona tê cî-ware,
Hûne bijîn li vê dinê.

Li vê dine deyîn namîne,
Deynê zemîn, dewîr distîne,
Kurê te jî, wê te bîne,
Bê deyîn bijîn li vê dinê.

Kur vê demê serwaxt dibe,
Li ber bavê duqat dibe.
Bavê tîne, rehet dibe,
Bavo bijî li vê dinê.

Kur bavê xwe paşta tîne.
Zef bi hurmet mal dadîne.
Ew dibîne jin bi kîne,
Dibê wejî li vê dînê.

Bûkê dît, ku kal sax hat,
Revî, şaş bû, ew erdê ket.
Pînge-pînge kir, ji mal derket,
Diçim, bijîn li vê dinê.

Bûkê xweser, bê esil-zat,
Bal wan tune tore-terbet,
Wanda nabe ebûr, rûmet
Ew rûşîn li vê dinê.

Ewan berxên ber bizinan,
Mişkên çolê, terazîna.
Mêrên tim bin tînen jinan,
Qet nemînin li vê dinê.

Bila bêjin bê dundane,
Tenê nebên ev kal kîne?
Ew kesên ku, bê bav jîne,
Xweser jîne li vê dinê.

Bûkên şîrê heram mêtî,
Esil, nîsla xerab ketî.
Nelê bîne Qadîr Motî,
Bila nejîn li vê dinê.

7.II. 2007
Bakû

QADIR MOTÎ

DEM BIRÎNAN DERMAN DIKE

Wê rojê ez di nava rûpelên xwe, yên kevin de digeriyam, ji nişkê ve çavên min li nameyên te ketin. Nameyên ku te ji min re rêdikirin, dema em hîna evîndar bûn. Tu dizanî min çend caran hewil da wan nameyan biqetînim, bavêjim, wan tu dianî bîra min. Lê hêzeke hundirîn destûr nedida min û min dîsa hemû dipêçandin û vedigerandin cihê wan. Ne ji ber ku hîna heman hestan dijîm li pê-

Medya Rênas: "Tu tenê ma bîranînek, di nav rûpelên min de"

şberî te, lê ji ber ku min nikaribû dest avêtiba bîranînen xwe, dest avêtiba wan tabloyên ku demekê xeyalên min bûn û li ba min pîroz bûn. Min fam kiribû ku mirovê dest bavêje bîranînen xwe, wê huzura wî serûbin bibe. Ew yên wê demê bûn, bi xweşî û nexweşiyên xwe yên wê demê. Lê êdî ez têgihiştibûm ku dem qayil e her tiştî biguherîne: hestên mirovan, ramanên mirovan, qedera mirovan, kêfxweşiyên wan, armancên wan û heta baweriyên wan jî. Te jî guhert û min jî guhert. Carna ji xwe dipirsim: Gelo tu bû, ew kesê min jê hez kir û min pê rê evîn parvekir? Tu bû, ew kesê ku jiyna min serûbin kir? Tu yarê min bû, yan jî ez bi te li yarekî, li evîndarekî digeriyam, evîndarekî ku tenê di xwenên min de peyda dibe? Lê êdî min fam kiribû ku, evîndarî ne nasnama vê serdema me ye; evîndarî tenê di çîrokên ku dapîrên me ji me re digotin û ku emê ji zarokên xwe re bêjin, peyda dibe.

Min dizanî û te jî dizanî ku ez ne ya te me û tu jî ne yê min î. Lê vê ramanê dilê min ne dişikand, ez posîde nedikirim, ji ber ku min baş nas dîkir ku tu nabî yê tu kesî û ez jî nabim ya tu kesî. Lê di wê kiliyê de tu yê min bû; erê tu yê min bûyî... Bi rihê xwe, bi canê xwe, bi dilê xwe tu yê min bû û min bi te re hemû sînor û tabu dişikandin.

Çiqasî xweş e dema mirov bizanibe ku kesek bê sînor yê wî ye, eger ku ji bo demekê be jî. Lê ew hest xwedî tameke cuda ye. Ji ber ku em miletek in, em nebûne xwedî, her dem kes ji me re bûne xwedî. Dema ku em dibin xwedî jî, kesên ku em xewdiyên wan in, ew xwe yên me nabînin.

Min ji mêraniya te hez kir û em di demekê de ne ku mêr tê de pir kêmbûne, û mixabin mêraniyê dewsa xwe vala hiştiye.

Min ji daxwazên te yên bê sînor hez kir û sînoran me dorpêç kiriye. Min ji pozbilindiya te hez kir, di demekê de ku mirov her tiştî layiqî xwe dibînin.

Min ji zarokê di hundirê te de hez kir, ji germahiya xortaniya te, weke ku cara yekemîn be ku destên xwe dide keçekê.

Paşê min ji xwe pirsî: Gelo tu wisa bû, yan min te wisa didît, yan min dixwest tu wisa ba û min tu wisa dîtiba?

Wê cara dawî ba û êdî ne diyar bû bê ka emê dîsa hev bibînin an, na. Min di çavên te de dixwend bê tu çiqasî min dixwazî, lê felekê rêyên me ji hev cuda kirin; felek çî dike û çî nake ji me, çî wêranan bi serê me tîne, çî rêyan li pêp me vedike, me li kû digêrîne û berê me dide çî welatan. Eve karê felekê.

Bê gotin em ji hev qut bûn. Ji xwe ne te û ne min me ji gotinan hez nedikir. Em herdu di wê baweriyê de bûn ku, gotin bedewiya tiştan xerab dîkin.

Ji nişkê ve, nameyên te ji destên min ketin xwarê û li erdê belav bûn, mîna wan salên dûr ku ketin navbera min û te û tu ji bîra min birin. Tu tenê ma bîranînek, di nav rûpelên min de veşartî.

Carna dibêjim: Dibe ku ew ne ez û tu bûn, dibe ku min ev çîrok di pirtûkekê de xwendibe, yan jî, ji hin kesan bihiştibe.

Belkî jî ez û tu bûne çîrokek ji hezar-hezar çîrokan. Lê baqe ku dem hemû birînan derman dike.

AGAHDARÎ

24 berfanbarê 2006 li Navenda Çanda Kurd «Ronahî» bi sedrtîya sedrê navendê Kamîlê Ekber civîn hate derbazkirinê.

Gellek pirsanra tevayî, pirsar kar-xebata serwêrtîya navendê bi destanîyara tevayî, kêmasîyên heyî jî hatine enekirin û rexnekirin.

Bi birîyara pejirandî ji 13 kesan endamên serwêrtîya navendê, yên nûh, hatine bijartinê. Bi birîyara civînê sipartinê cuda-cuda sipartne her endamêkî serwêrtîyê.

Ew birîyar jî hate pejirandinê, wekî mehê carekê rojnama «Dengê kurd» bê weşandinê û bispêrîne sedrê Navendê Kamîlê Ekber û endamên navendê meha rezberê, sala 2007- da konfransa hesabdayînê- hûlbijartinê bê derbazkirinê.

Navenda Çanda Kurd «Ronahî»

Rêdaktorê sereke:
Ahmedê Hepo

Rêdaktor:
Fexredînê Muzaffer
Refayîlê Celîl
Akîf Hesenazade

Endamên
rêdaksîyayê:

Kamilê Ekber
Baxîş Hûseyînov
Bayramê Fetî

Dostelî Paşayêv
Gulnare Sadıxova
Ofeliya Aliyeva
Murtvet Qedimoglu
Edalet Heşimov
Hamlet Esedov

Destûrname № 88

Qazet "KMM-nin
kompüter morkozinde
yigilb sehifelenmişdir.
Tel: (566 74 08)

NAVENDA ÇANDA
KURD

KÜRD
MƏDƏNİYYƏT
MƏRKƏZİ